

Ginter Dzierżon

"Diritto e religione nell'islam mediterraneo. Rapporti nazionali sulla salvaguardia della libertà religiosa: un paradigma alternativo?", red. A. Ferrari, Bologna 2012 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 56/2, 199-203

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Rozdział XI monografii pozostaje w ścisłym związku z poprzednim, gdyż obiektem zainteresowania M. Tronchina stała jurisprudencja rotalna (*La giurisprudenza rotale in materia di disturbi alimentari*). W tej części opracowania poddał on szczegółowej analizie treść orzeczeń rotalnych nie tylko opublikowanych, ale również niepublikowanych (wyrok z c. Stankiewicz z dnia 16 grudnia 1982 r., wyrok c. Funghini z dnia 18 lipca 1990 r., wyrok c. Ragni z dnia 23 marca 1993 r., wyrok c. Ruiz z dnia 9 stycznia 1998 r., wyrok c. Boccafola z dnia 12 marca 1998 r., c. Huber, *Arundelien – Brichtelmestunen*, A. 135/02), Na zakończenie M. Tronchin przedstawił także treść dekretu rotalnego. c. Funghini, *Insubris seu Comen*, B 47/99.

W ostatnim konkludującym rozdziale C. Barbieri i M. Tronchin skupili uwagę na problematyce metodologii ekspertyzy medyczno – kanonistycznej (*Metodologia della perizia in materia di disturbi alimentari*). W swych rozważaniach autorzy podkreślili, iż biegli w konstrukcji swych opinii powinni wziąć pod uwagę nie tylko obraz kliniczny zaburzeń, ale również powinni mieć przed oczyma założenia systemu kanonicznego w kwestii niezdolności konsensualnej do zawarcia małżeństwa.

Prezentowana pozycja znakomicie wpisuje się nurt badań kanonistycznych nad wpływem poszczególnych zaburzeń psychicznych na niezdolność konsensualną osoby do zawarcia małżeństwa. Przedstawione w tym opracowaniu analizy posiadają charakter dogłębny. Rozważania podjęte w pierwszych ośmiu rozdziałach stanowią doskonały kontekst dla dalszych rozważań kanonistycznych poświęconych małżeństwu kanonicznemu. Takie podejście autorów do podjętego zamierzenia badawczego należy uznać nie tylko za właściwe, ale na wskroś zasadne. Taki sposób ujęcia podjętej problematyki bowiem sprawił, że czytelnik tego studium nie może oprzeć się wrażeniu, iż ukazana w nim tematyka została ujęta w sposób integralny.

ks. Ginter Dzierżon

***Diritto e religione nell'islam mediterraneo. Rapporti nazionali sulla salvaguardia della libertà religiosa: un paradigma alternativo?*, red. A. Ferrari, Mulino, Bologna 2012, ss. 350.**

Nakładem wydawnictwa „Mulino” ukazała się pozycja zbiorowa „Diritto e religione nell'islam mediterraneo”, zredagowana przez wybitnego włoskiego znawcę prawa wyznaniowego Alessandro Ferrariego. W opracowaniu tym podjęto namysł nad problemem możliwości realizacji jednego z pryncypialnych praw człowieka, jakim jest prawo do wolności religijnej w islamskich

krajach Basenu Morza Śródziemnego. Jak zauważył A. Ferrari we „Wprowadzeniu”, prezentowane dzieło zamyka pewien cykl edycyjny Wydawnictwa „Mulino”, poświęcony problematyce prawa i religii we Włoszech i w Europie.

W publikację tą wprowadza artykuł zatytułowany „Islam i prawo islamskie w systemach prawnych tego świata”, napisany przez T. Mahmooda, poświęcony rozwiązaniom prawnym funkcjonującym zarówno w państwach, w których islam jest religijną większością, jak i w państwach, w których wyznawcy tej religii pozostają w mniejszości. Najpierw obiektem zainteresowania Autora stały się normy konstytucyjne państw islamskich. W tym przypadku wyróżnił on trzy modele rozwiązań. W pierwszym z nich, w 24 konstytucjach państw afrykańskich i azjatyckich uznano islam za religię państwową. W drugim modelu z kolei islam wprowadzicie formalnie pomimo, że nie ma takiego charakteru, to jednak państwo kieruje się tym prawem w sprawowaniu władzy. W trzecim modelu zaś państwa nie przypisują szczególnej roli prawu islamskiemu. Następnie przedmiotem uwagi T. Mahmooda stały się normy konstytucyjne państw w których wyznawcy islamu stanowią mniejszość. W tym wypadku wskazał on na dwa modele rozwiązań. Pierwszy, w którym religią państwową jest inna religia, niż islam; drugi model natomiast dotyczy państwa laickiego.

Dysponując takim kontekstem T. Mahmood skoncentrował uwagę na kwestii prawa islamskiego państw Basenu Morza Śródziemnego. Do tych państw zalicza się 12 państw europejskich. Spośród nich jedynie Turcja i Albania są państwami o większości muzułmańskiej. We wszystkich tych państwach jednak islam nie jest religią państwową. Z drugiej zaś strony wykazał on, że w 7 innych państwach afrykańskich i azjatyckich (Algieria, Libia, Tunezja, Jordania, Palestyna, Syria, Egipt) islam i jego prawo posiada specjalny status.

Kolejnych osiem artykułów zostało poświęconych problematyce prawa i religii w ośmiu krajach Basenu Morza Śródziemnego.

W pierwszym z nich wykładowca prawa na Uniwersytecie w Kairze i na Uniwersytecie Manama w Bahrajnie O. El Kadi ukazał tę tematykę w odniesieniu do Egiptu (*Diritto e religione in Egitto*). W lekturze tego opracowania za bardzo interesujące należy uznać rozważania wstępne poświęcone rozwiązaniom systemowym prawa muzułmańskiego. O. El Kadi podkreślił, że termin „prawo muzułmańskie” błędnie przez autorów zachodnich jest utożsamiany z szariatem. Wykazał on, iż w skład tego prawa wchodzi dwa obszary: szariat oraz prawo pozytywne koherentne z szariatem, podlegające modyfikacji. Dysponując takim kontekstem O. El Kadi przedstawił ustrój Egiptu oraz poszczególne sektory prawa. Podkreślił on, że na mocy art. 2

Konstytucji z 1971 r. islam w Egipcie jest religią państwową; zasady szariat u zostały zaś uznane za pryncypialne źródło legislacyjne.

Po czym Autor skoncentrował uwagę z jednej strony na prawie specjalnym dotyczącym prawa statusu osobowego oraz prawa karnego, z drugiej zaś na pewnych instytucjach związanych z szariatem, takich jak: *Al. – Azhar*, Ministerstwo «*waqf*», instytut *Dar Al. – Ifta' Al - Masriyyah*, czy też *Bank Faisal Islamic Bank of Egipt*.

Prawo statusu osobowego w Egipcie funkcjonuje w oparciu o zreformowaną w 2000 r. ustawę n. 25 z 1929 r. Rozwiązania systemowe w tym wypadku są oparte na czterech rytach sunnickich.

W kolejnym opracowaniu wykładowca stosunków międzynarodowych na Uniwersytecie w Jordanii F. Odech al Rfouch ukazał problem relacji prawa do religii w Jordanii (*Diritto e religione in Giordania*). Po podjęciu zagadnień wstępnych związanych z kontekstem historycznym, geograficznym i społecznym tego państwa stwierdził on, że od początku powstania monarchii Transjordanii w 1921 r. islam obok nacjonalizmu arabskiego jest pryncypialnym źródłem legitymizacji państwa. W Jordanii bowiem zgodnie z art. 2 Konstytucji, religia ta jest religią państwową. Art. 7 ustawy zasadniczej gwarantuje wolność wszystkim obywatelom tego państwa. Państwo zapewnia też wolność kultu innym religiom (art. 14). Dysponując takimi założeniami F. Odech al Rfouch przedstawił szereg kwestii szczegółowych takich, jak: meczety i imamowie, władza sądownicza, państwo, religia i społeczeństwo, prawo rodzinne oraz środki społecznego przekazu.

M. Abou Ramadan z kolei poruszył problem prawa i religii w Palestynie (*Diritto e religjine in Palestina*). Z przedłożenia przedstawionego przez Wykładowcę „Carmel Academic Center” wynika, że w Palestynie, podobnie jak w innych poprzednio prezentowanych krajach, islam jest religią oficjalną; art. 4 prawa fundamentalnego z 2003 r. respektuje jeszcze dwie inne religie: judaizm i chrześcijaństwo. W porządku prawnym tego państwa szariat uznawany jest za pryncypialne źródło legislacyjne.

Ponadto, obiektem zainteresowania M. Abou Ramadana stało się szereg zagadnień szczegółowych (instytucje państwowe i religia, prawo karne, ośrodki penitencjarne, system szkolny, mniejszości religijne, trybunały statusu personalnego).

W następnym artykule „Diritto e religjine in Siria” J. el Hakim przedstawił sytuację istniejącą w Syrii. Ujmując ten problem w kontekście historycznym podkreślił on, że islam w tym państwie nie jest religią państwową. Art. 35 jednak Konstytucji z 1973 r. gwarantuje wolność wyznania i praktyk religij-

nych pod warunkiem, iż nie godzą one w porządek publiczny. Pomimo takich rozwiązań, zgodnie z art. 3. 1 ustawy zasadniczej, prezydentem Republiki ma być muzułmanin.

Oprócz tego, J. el Hakim w opracowaniu tym poruszył szereg kwestii szczegółowych, mianowicie, problem religia a administracja państwa, szkolnictwo religijne, miejsca święte, status duchownych, apostazja i prozelityzm, środki społecznego przekazu, dni świąteczne oraz prawo do pracy. Kończąc swe rozważania stwierdził on, iż obecnie sytuacja innych religii w Syrii jest niepokojąca. Pod wpływem bowiem fundamentalizmu islamskiego w dniu 28 września 2010 r. na mocy dekretu n. 76 znowelizowano ustawę n. 31 z dnia 18 czerwca 2006 r. poddając na nowo, po czternastu wiekach autonomii materię tradycyjnie należącą do statutu personalnego wspólnot żydowskich i chrześcijańskich, normom islamskiego prawa statutu osobowego.

W kolejnym opracowaniu A. El Gehani skupił uwagę na porządku prawnym Libii (*Diritto e religijne in Libia*). Rozpoczynając swe rozważania podkreślił on, że w państwie tym nie funkcjonuje charakterystyczny dla współczesnej europejskiej cywilizacji model separacji religii i państwa. Profesor Uniwersytetu w Bengasi zwrócił uwagę, że Libia jest państwem islamskim nie na mocy rozwiązań prawnych, ale na mocy wiary swych obywateli. Badając zapisy libijskiego prawa cywilnego i karnego wykazał on, iż jest to system opierający się na Koranie i inspirowany treściami zawartymi w tej Świętej Księdze islamu.

C. Bennadji wykładowca na Wydziale prawa na Uniwersytecie w Algierze odniósł się do systemu prawnego funkcjonującego w Algierii (*Diritto e religijne in Algeria*). Na mocy art. 2 Konstytucji z 1996 r., w kraju tym islam jest religią państwową; art. 36 ustawy zasadniczej natomiast gwarantuje wolność religijną. Autor opracowania po prezentacji różnych zagadnień szczegółowych (kulty inne niż kulty islamskie, meczety, finansowanie, szafarze kultu, szkoły wyznaniowe muzułmańskie, nauczanie religii, środki społecznego przekazu, wolność religijna a służba wojskowa, wolność religijna w więzienictwie, prawo rodzinne, prawo karne, wolność sumienia) skonstatował, iż pomimo tego, że państwo to konstytucyjnie gwarantuje wolność religijną, to jednak jak dotąd nieislamskie wspólnoty religijne nie doczekały się kompletnego systemu prawnego, gwarantującego im wykonywanie pełni swoich uprawnień.

R. Fakhri pracownik naukowy Wydziału Prawa Uniwersytetu Hassana I w Maroku ukazał analizowany w tej pozycji problem w odniesieniu do Maroka. Wychodząc z kontekstu historycznego i socjologicznego stwierdził on, iż w preambule Konstytucji z 1996 r. zapisano, że Maroko jest niezależnym państwem islamskim. Ponadto, w artykule tym podjął on kilka szczegóło-

wych wątków tematycznych takich, jak: problem odniesienia prawa do grup religijnych, kwestia publicznej organizacji kultu, problem religii i instrukcji, zagadnienie finansowania religii, tematyka miejsc kultu i jego ministrów oraz prawa karnego. Kończąc swe przedłożenie podkreślił on, iż król Mohammed VI w 2008 r. zainicjował reformę sektora religijnego.

Ostatni z artykułów, napisany przez T. Kucukcana pracownika Uniwersytetu Marmara w Istambule został poświęcony sytuacji panującej w Turcji. Wykazał on, iż w Turcji system prawny ma charakter laicki. W 1937 r. bowiem w państwie tym przyjęto laickość jako pryncypium konstytucyjne. Oparcie się na tego typu zasadach skutkuje tym, że religia nie ma wpływu na procesy legislacyjne, nie jest więc ona źródłem prawa tureckiego.

Poruszając kilka kwestii szczegółowych związanych z laickością tego państwa T. Kucukcan odniósł się również do problemów muzułmańskiej nieortodoksyjnej wspólnoty alevitów oraz do problemów niechrześcijan.

Całość opracowania została zwieńczona prezentacją dwóch problemów szczegółowych. P. Branco skoncentrowała uwagę na kwestii muzułmańskich idei oraz ruchów islamskich. J. A. Toronto natomiast poruszył kwestię roli szarlatu w islamie.

W prezentowanej pozycji autorzy poszczególnych opracowań ukazali rolę islamu w państwach Basenu Morza Śródziemnego, w których religia ta jest religią dominującą. Autorzy artykułów podkreślają, iż w państwach tych model stosunków państwo – religia znacznie odbiega od modeli przyjętych w europejskiej kulturze zachodniej. Pomimo tak wyraźnych różnic prezentowana pozycja nie tylko zapoznaje czytelnika z funkcjonowaniem odmiennych porządków prawnych, ale może stać się również źródłem inspiracji do kontynuowania dialogu międzyreligijnego. Prowadzenie bowiem tego dialogu nie jest możliwe bez uprzedniego dogłębnego poznania takich a nie innych rozwiązań prawnych.

ks. Ginter Dzierżon

AA. VV., *Kapłaństwo posługi* (red. ks. A. Skorupa SDS, A. Słowikowska), Lublin 2012, Wydawnictwo KUL, ss. 152.

Recenzowana publikacja o zwięzłym tytule i skromnej objętości stron została zredagowana w wyniku ogólnopolskiego sympozjum z okazji Roku Kapłańskiego, zorganizowanego 25 maja 2010 r. w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II. Trud przygotowania zjazdu podjęli pracownicy